

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 75.04:741.021(477) «19»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-1-9>

Вікторія БОНДАРЕНКО,

orcid.org/0000-0001-5619-2361

аспірантка кафедри образотворчого мистецтва

Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) v.bondarenko.asp@kubg.edu.ua

ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ГЛУЩЕНКА В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню творчого шляху і мистецької спадщини українського художника Миколи Глущенка. Зроблено акцент на виставковій та соціокультурній діяльності митця на території України. Проаналізовано мистецькі заходи, події і ключові моменти біографії майстра, що мали значний вплив на його творчість і зміну мистецької манери письма. Розглянуто основні особливості написання художніх робіт Миколи Петровича, які експонувалися на чисельних персональних і колективних виставках. Соціокультурну діяльність М. Глущенка розглянуто у двох напрямках. А саме перебування художника закордоном та його участь в українських виставках і проєктах. Окремо приділено увагу безпосередньому проживанню і творчості Миколи Глущенка на території України.

Методологія даного дослідження включає мистецтвознавчий аналіз творів художника. Крім того, історико-хронологічний метод застосовано для розгляду мистецької спадщини митця, спираючись на хронологію його життя та творчості.

Значну частину висвітлених матеріалів було досліджено у фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

За життя Микола Глущенко напрацював багато творчих проєктів. Його роботи експонувалися у різних країнах та музеях світу, а згодом стали дорогими лотами визначних аукціонів. Станом на сьогодні мистецька спадщина художника потребує аналізу його виставкової діяльності та мистецького доробку. А саме, важливо дослідити творчість Миколи Глущенка у контексті розгляду виставкових проєктів у яких брав участь художник на території України.

Крім того, аналізуючи творчість майстра необхідно акцентувати увагу на самобутності його робіт, пошуку ним власного стилю та авторської манери письма. До нашого часу твори Миколи Петровича фігурують як головні експонати багатьох сучасних виставок. Враховуючи наведені дані важливо підкреслити значення мистецького спадку художника для розвитку образотворчого мистецтва України. Виставкова та творча діяльність Миколи Глущенка потребує детального вивчення та є показником високого рівня майстерності українського художника.

Ключові слова: Микола Глущенко, образотворче мистецтво, ХХ століття, виставкова діяльність.

Viktoriiia BONDARENKO,

orcid.org/0000-0001-5619-2361

Postgraduate Student at the Department of Fine Arts

Institute of Art of Borys Grinchenko Kyiv University

(Kyiv, Ukraine) v.bondarenko.asp@kubg.edu.ua

EXHIBITION ACTIVITY MYKOŁA HLUSHCHENKO IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the creative path and artistic heritage of the Ukrainian artist Mykola Hlushchenko. Attention is focused on the exhibition and socio-cultural activities of the artist on the territory of Ukraine. The artistic activity, events and key moments of the master's biography, which had a significant impact on his work and the change in the artistic manner of the artist's writing, are analyzed. The main features of the writing of Mykola Petrovych's works of art, which were exhibited at numerous personal and collective exhibitions, are considered. The socio-cultural activity of M. Hlushchenko is considered in two directions. Namely, the artist's stay abroad and his participation in Ukrainian exhibitions and projects. Special attention is paid to the life and work of Mykola Hlushchenko on the territory of Ukraine.

The methodology of this research includes an art analysis of the artist's works. In addition, the historical-chronological method based on the chronology of his life and work is used to study the artist's artistic heritage.

A significant part of the highlighted materials was researched in the funds of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine.

Mykola Hlushchenko worked on many creative projects during his lifetime. His works were exhibited in various countries and museums of the world, and later became expensive lots of famous auctions. Today, the artist's artistic heritage requires

an analysis of his exhibition activity and creativity. Namely, it is important to study the work of Mykola Hlushchenko in the context of consideration of exhibition projects in which the artist participated in the territory of Ukraine.

In addition, when studying the master's work, it is necessary to emphasize the originality of his works, the search for his own style and the author's manner of writing. To this day, the works of Mykola Petrovych are the main exhibits of many modern exhibitions. Taking into account the given data, it is important to emphasize the importance of the artistic heritage of the artist for the development of the fine arts of Ukraine. The exhibition and creative activity of Mykola Hlushchenko needs to be studied in detail and revealed as an indicator of the high level of skill of the Ukrainian artist.

Key words: Mykola Hlushchenko, fine art, XX century, exhibition activity.

Постановка проблеми. ХХ століття подарувало світу низку талановитих художників, що своєю творчістю впливали на історію розвитку мистецтва. Одним з яскравих представників когорти відомих митців України можна вважати Миколу Глушенка. Художник значну частину життя провів у подорожах і певний період проживав за кордоном у Німеччині, Франції. Незважаючи на те, що творчість Миколи Петровича відома майже у всьому світі, його картини наявні в аукціонних будинках України, Європи й Америки, все ж неординарна особистість художника залишає за собою шлейф загадковості, чим оповите не лише його особисте життя, а й творче. Нині важливим є значення спадщини Миколи Глушенка для образотворчого мистецтва України.

Аналіз досліджень. Серед відомих мистецтвознавців, що займалися дослідженням творчості Миколи Глушенка, слід виділити: І. Блюміну, Е. Димшиця.

Розглядаючи публікації, присвячені творчості Миколи Глушенка, варто зауважити, що частина з них була написана прижиттєво, а інша вже після смерті художника. Окремого аналізу вартують періодичні видання, що друкувалися за життя художника та сторінки яких містять інформацію про мистецькі події, в котрих брав участь майстер. До їх переліку варто віднести газети та журнали – «Діло», «Сучасність», «Всесвіт».

Серед перших праць, присвячених творчості Миколи Петровича, слід виділити тексти С. Гординського і П. Ковжуна (1934 р.). Зокрема, у каталозі «Миколай Глушенко» (1976 р.), автором передмови та упорядником якого є І. Верба, наведено, біографічні відомості щодо життєвого і творчого шляху художника. Крім того, представлено мистецькі роботи М. Глушенка різних періодів праці. Слід зазначити, що матеріали досліджень, написані за життя, художника освітлюють лише окремі, вибіркові твори з доробку майстра.

Так, 2009 року до 110-річчя Національного художнього музею України було організовано виставку робіт М. Глушенка. Тодіж видано каталог: «Дорогами мандрів». До нього ввійшли відреставровані і досліджені праці худож-

ника з фондів НХМУ. Упорядниками виступили І. Демидчук-Демчук, Н. Чамлай, Ю. Литвинець.

Крім того, розсекречення низки архівних документів Службою зовнішньої розвідки України 2021 року, наразі дозволяє мистецтвознавцям розглянути спадщину митця комплексно, враховуючи менеджерсько-організаційний аспект його діяльності.

Джерельна база дослідження ґрунтується на архівних джерелах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. А саме, фонд № 581 «Союз художників України. Особисті справи померлих членів Союзу художників УРСР».

Мета статті – визначити творчі напрацювання Миколи Глушенка, які прослідковуються за виставковою діяльністю художника на території України.

Виклад основного матеріалу. Досліджувати творчість митця пов'язану з Україною можна у декілька етапів. Перший з них стосується доби проживання Миколи Глушенка за кордоном, та участі в цей період у чисельних мистецьких проєктах та виставках на території України. Другий етап охоплює проживання автора власне на території України (1944–1977 рр.).

Мешкаючи у Парижі, художник брав участь у Першій Всеукраїнській виставці Асоціації революційного мистецтва України (АРМУ), що відбулася у Харкові 1927 р. У цьому ж році він експонував свої твори на Всеукраїнській ювілейній виставці «10 років Жовтня», присвяченій Х роковинам Великої Жовтневої соціалістичної революції у Харкові.

У 1930–1931-х роках Микола Глушенко створив серію ілюстрацій до «Мертвих душ» М. Гоголя. Поруч із звичним для нього використанням туші, пера та пензлів, виконуючи дані твори, художник використовував різноманітні відбитки фактурних тканин і матеріалів, що були попередньо натерті тушшю. Цей прийом допоміг митцю створювати нетривіальні ефекти, та передавати різноманітну фактуру зображуваних предметів: меблів, одягу, стін тощо. У творах означеної доби митця майстерно пов'язана гра ліній, плям і штрихів, але все ж головним засобом виразності у цьому поєднанні виступає саме лінія. Вона дещо експресивно та динамічно перетікала від одного персонажа до

іншого. Головні герої означеної серії робіт композиційно виділяються на тлі другорядних персонажів за допомогою плановості зображуваного та тональної переваги (Глуценко Микола Петрович, графіка паризького періоду, 2009). У Львові на виставці сучасної української графіки було представлено кілька ілюстрацій з даної серії (1932 р). Однак, друком ілюстроване видання «Мертвих душ» так і не вийшло (Каталог виставки сучасної української графіки, 1932: 8).

У Львові 1935-го р. відбулася перша персональна виставка творів Миколи Глуценка, на яку роботи були переслані художником з Парижу. Її було організовано асоціацією Незалежних українських митців у приміщеннях Музею наукового товариства імені Т. Шевченка (Відкриття виставки Миколи Глуценка, 1935:1). Тоді експонувалося вісімдесят творів майстра. До даної події було видано каталог, що містив коротку біографію митця, відгуки критиків на його творчість. До нього увійшли праці художника, створені за допомогою графічних матеріалів та олійних фарб. Велика жанрова різноманітність: портрети, натюрморти, пейзажі, роботи у жанрі ню й ілюстрації до творів М. Гоголя (Каталог Микола Глуценко, 1935).

Переїзд до Москви 1936 р. привніс новий період творчості митця, оскільки ознаменував трансформації його мистецької манери. Панівним стилем у СРСР на той час був соцреалізм. Більшість тогочасних художників застосовували у своїй мистецькій діяльності цей творчий метод. Роботи Миколи Глуценка особливо виділяються на тлі тогочасного мистецтва. Адже певний час його навіть називали «французьким» художником, що звучало більше як докір, ніж похвала. Протягом 1940–1950-х років митець певною мірою пристосовується до творчого методу СРСР. Його роботи поступово ставали більш наближеними до реалістичної традиції, кольорова гама – спокійнішою, менш насиченою.

У цей час світ побачили нові тематичні полотна М. Глуценка: «Т. Шевченко серед кріпаків» «Портрет Т. Шевченка», «Смерть героя громадянської війни В. Боженка, – всі написані 1937 р. У Московський період життя Микола Глуценко брав активну участь у виставках на теренах України. Зокрема в Ювілейній виставці творів художників УРСР «Квітуча соціалістична Україна» 1937 р., у виставці українського радянського живопису, скульптури і графіки у Києві, а також експонував свої твори на персональній виставці у приміщенні Клубу радянських письменників України у Києві, – обидві 1938 р.

1944 року Микола Глуценко переїхав до Києва на постійне місце проживання. Цьогоріч художник вступив до спілки Радянських художників України. Протягом певного часу митець працював у своїй майстерні над створенням картин, техніка виконання яких значно відрізнялася від попередніх робіт. Поступово мазок на полотні ставав меншим за розміром – майстер приділяв більше уваги деталям. У результаті отримані картини мали стриману кольорову гаму, яка відповідала тенденціям того часу.

Однак варто зазначити, що робота на пленері була набагато ближча для художника, котрий звик писати на свіжому повітрі. Працюючи у своїй майстерні, митець не раз зазначав, що його душа лежить до роботи на природі, саме там він міг повністю відобразити своє бачення оточуючого світу.

Микола Глуценко епізодично виїжджав у окремі регіони України, де змальовував красу краю. Він захоплювався мінливістю природи, описуючи її різноманітні стани та зміну погоди. Його пейзажі не просто копіюють навколишнє середовище, вони передають ставлення художника до дійсності.

В означений період Микола Глуценко брав активну участь у різноманітних виставках по всій Україні, працював над тематичними картинами та портретами: двічі Героїв Радянського Союзу С. Ковпака і О. Федорова та Героя Радянського Союзу М. Наумова.

Відомі роботи митця 1945 р.: «Похмурий вечір», «Львів», «Львівський пейзаж», «Портрет сина», «Дерева взимку». Розглядаючи картину «Львівський пейзаж» (1945 р.) мимовільно звертаєш увагу на реалістичність пейзажу. Кольорова гама приглушена, мазки не виразні. Робота вкучана димкою.

Час від часу художник звертався до відображення природи Західної України. Зокрема, у межах мистецької поїздки до Закарпаття разом з В. Касіяном (1945 р.). До списку творчих подій, яких брав участь Микола Глуценко, можна віднести мистецький пленер на Закарпатті разом з С. Дорошенком, Л. Чичканом та С. Шишком (1955 р.). Під назвою «Виставка закарпатських пейзажів», було організовано групову експозицію робіт даних художників. До вернісажу живописних робіт Миколи Петровича увійшли двадцять вісім картин, виконаних олійною фарбою. Творча робота на Західній Україні 1957 р. відображається у серії робіт художника: «Весна на перевалі. Карпати», «Травневий день», «Гуцульське село».

Творчий внесок Миколи Глуценка у 1946 р. був відзначений указом Президії Верховної Ради

Української РСР від сьомого лютого. За видатну діяльність у галузі розвитку образотворчого мистецтва художнику було присвоєно почесне звання Заслуженого діяча мистецтв Української РСР.

30 квітня 1946 р. у Києві відбулася грандіозна республіканська виставка «Партизани України в боротьбі проти німецько-фашистських загарбників» у якій взяли участь близько ста художників і скульпторів. Тоді експонувалося близько 15000 експонатів. У їхнє число ввійшли роботи Миколи Глуценка.

У післявоєнній Україні митець продовжував невтомно працювати, створюючи великі серії робіт. Серед них особливе місце було відведене пейзажам. Кілька робіт, того періоду відображають його манеру написання творів характерну для 1940-х – 1950-х рр.: «Елеватор на Дніпрі» (1946 р.), «Сірий день. Ірпінь» (1947 р.) «Буря наближається» (1947 р.), «Весною. Стара пристань» (1948 р.), «Осінній пейзаж» (1948 р.), «Дорога до Дніпропетровська», (1957 р.).

Близько 250 творів написаних упродовж 1940-х – 1950-х рр. на думку художника, не були варті уваги та повинні бути знищеними. Так Микола Глуценко хотів їх спалити, але після смерті митця його дружина передала роботи на зберігання до музеїв без права на експонування.

Аналізуючи живописну спадщину митця, до окремого піджанру можна віднести індустріальні пейзажі кінця 1940-х років («Азовсталь» 1947 р., «У цеху» 1949 р., «Дніпро біля Дніпродзержинська» 1949 р.), та початку 60-х р. («Криворізький пейзаж» 1960 р., «У порту» 1965 р. Так картини «Азовсталь» 1947 р. та «Криворізький пейзаж» 1960 р., роботи відрізняються не лише зображуваним, а ще і технікою виконання та кольоровою гамою. На першому плані твору «Азовсталь» зображено човен, рибальські сіті та постаті рибаків, що управляються на березі. На дальньому плані фіолетово-рожевим силуетом видніються будівлі Азовсталі, що знаходяться у димовій завесі, біля яких перетікають рожеві клубки диму. Кольорова гама вказаної картини є дещо приглушеною, побудованою на тонких кольорових нюансах і переходах. Ця робота створена у тенденціях панівного тоді реалістичного живопису.

Картина «Криворізький пейзаж» 1960 р. виділяється своїм характером мазка, що стає більш експресивним. Робота виконана за допомогою поєднання яскравих, контрастних кольорів. Насичений червоний, оранжевий, рожевий, зелений та інші відкриті кольори і різноманітні відтінки майстерно доповнюють один одного на першому плані картини (Дорогами мандрів: 2009).

Микола Глуценко брав участь у різноманітних колективних виставках УРСР. Зокрема творів українських художників в Ужгороді 1947 р.; виставці «Дніпровські береги» у Києві 1947 р.; «Майстри графіки Радянської України» у Києві й Єревані 1948 р.; творів художників України у Києві 1948 р.; X українській художній виставці у Києві 1949 р.; Ювілейній художній виставці «Відбудова і розвиток народного господарства Радянської України» в Ужгороді 1949 р.; XI виставці образотворчого мистецтва Української РСР у Києві (1952 р.); III виставці творів художників – мариністів у Києві (1955 р.).

Крім того, митець експонував свої картини на персональних виставках у Києві (1938 р., 1949 р., 1950 р., 1956 р., 1958 р., 1964 р., 1965 р., 1966 р., 1969 р., 1971 р.), Харкові (1956 р.), Одесі (1956 р., 1974 р.), Сімферополі (1957 р., 197 р.), Чернівцях (1957 р.), Львові (1957 р., 1971 р.), Полтаві (1959 р.), Запоріжжі (1960 р.), Дніпрі (1960 р., 1974 р.), Сумах (1961 р.), Ужгороді (1961 р.) Житомирі (1966 р.), Вінниці (1966 р.), Донецьку (1966 р.), Івано-Франківську (1961 р.), Миколаєві (1974 р.). Загалом на вказаних заходах експонувалося близько тисячі сто робіт.

На III з'їзді Спілки радянських художників України Миколу Глуценка було обрано до складу правління, а на пленумі – до складу президії (1956 р.).

Кінець 1950-х – 1960-х рр. – це період активних подорожей Миколи Петровича за кордоном та по Україні. Матеріали відряджень втілювалися у сотні етюдів. Крім того, митець творчо працював у складі групи художників, які їздили по місцях, пов'язаних з життям і творчістю Т. Шевченка (1960 р.). Починаючи з 1962 р. М. Глуценко збирав матеріали, присвячені сторіччю від дня народження В. Леніна «По ленінських слідах закордоном» (1962–1969). У зв'язку з цим він відвідував країни, де мешкав і працював В. Ульянов.

Наказом від 29 квітня 1960 р. президія та партбюро Спілки Художників УРСР винесла подяку Миколі Глуценку за сумлінну й активну участь у підготовці та проведенні «Дня художника» 10 квітня 1960-го р., а також відзначенні 1990-х роковин з дня народження В. Леніна.

Тогочас митець брав участь у республіканській художній виставці «Радянська Україна». Київ. Наказом від 13 жовтня 1960 р. був відзначений міністром культури УРСР Р. Бабійчуком як член експозиційної комісії Республіканської художньої виставки «Радянська Україна» (Витяг з наказу № 953-К., 1960)

Наказом від 3 листопада 1960 р. заступник голови правління Спілки художників Української РСР

В Бородай оголосив подяку київським митцям, що внесли свій вклад в організацію колгоспного музею у селі Ксаверівці, Київської області, подарувавши свої твори (Рудницький М., 1935: 4-5).

Участь у художній виставці «Радянська Україна», присвяченій Декаді української літератури і мистецтва у Москві, стала для митця етапною. Наказом від 23 листопада Президією Верховної Ради СРСР за видатні заслуги у розвитку радянської літератури і мистецтва в зв'язку з Декадою української літератури і мистецтва у Москві, Микола Глуценко був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Указом від 12 (14) квітня 1963 Президією Верховної Ради Української РСР за видатну діяльність у галузі образотворчого мистецтва було присвоєно почесне звання Народного художника Української РСР.

За творчі досягнення вже наступного 1964 р. Наказом від 9 березня Президією Верховної ради УРСР він був нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР (Указ президії і Верховної ради УРСР, 1964).

У продовж другої половини 1960-х р. Микола Глуценко дуже плідно працював. Він створював олійні полотна, начерки тушшю й аквареллю.

У цей час художник створює картини: «Весняна повінь» 1968 р., «Море і барки» 1969 р., «Літній день», «Блакитний березень» 1969 р., «Зимовий натюрморт» (початок 1970-х р.), «У майстерні на світланку» (1973 р.), «Натюрморт» (1975 р.), «Натюрморт із ірисами, волошками і ромашками» (1975 р.) «Зима» (1976 р.).

Микола Петрович брав участь в Ювілейній художній виставці, присвяченій 150-річчю від дня народження Т. Шевченка, за що йому була оголошена подяка. Роботи художників які експону-

валися на виставці були подаровані Моринській середній школі імені Т. Шевченка у с. Моринці; середній школі у с. Степанки Погребищенського району Вінницької області; міській раді депутатів трудящих м. Новозибкове Бердянської області для місцевого краєзнавчого музею, а також надіслані до Канади і Сполучених Штатів Америки (Витяг з протоколу № 24, 1964).

Постановою ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 7 березня 1972 р. за серії живописних творів «По Ленінських місцях за кордоном» і «Пейзажі України» (1969–1971) М. Глуценку було присуджено Державну премію Української РСР імені Т. Шевченка.

Останнє десятиліття творчості художника відкриває глядачам нову мистецьку сторінку життя Миколи Глуценка. Особливо варто відзначити серію робіт флоральних мотивів «Весняне цвітіння» 1970-ті рр., «Квітучий сад» (1975 р.). Роботи останніх років життя художника наповнені кольором та передають насиченість життя, дивлячись на них відчувається подих свіжості, буяння квітів та кольорів. Варто відзначити яскравий, експресивний мазок темпераментного художника. Аналізуючи дані роботи, особливу увагу варто приділити техніці написання картин, коли застосовується чергування частин пухлого полотна, із активно покладеними шматками фарби.

Висновки. Загальна спадщина М. Глуценка за різними даними налічує понад десять тисяч картин. Доробок автора позначений жанровою різноманітністю та виконаний у різних техніках олійного й акварельного живопису, рисунка, монотипії.

Яскравим показником непересічності митця може слугувати захоплення його творчістю наступних поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Витяг з наказу № 113 по Спілці художників Української РСР, щодо оголошення подяки київським художникам заступником голови правління Спілки художників УРСР В. Бородай. 3 листопада 1960 р. ЦДАМЛМ України (Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 581. Оп. 2 Т.2. Сп. 410. Ар. 30.
2. Витяг з наказу № 953-К Міністра Культури УРСР Р. Бабійчука про відзначення членів Експозиційної комісії Республіканської художньої виставки «Радянська Україна». 13 жовтня 1960 р. ЦДАМЛМ України (Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 581. Оп. 2 Т.2. Сп. 410. Ар. 31.
3. Витяг з протоколу № 24 засідання Бюро по Київській області при правлінні Спілки художників Української РСР про оголошення Подяки художникам графікам за участь у створенні виставок естампів до 150 річчя з дня народження Т. Г. Шевченка, голова засідання В. Шаталін. 15 травня 1964 р. ЦДАМЛМ України (Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України). Ф.581. Оп. 2 Т.2. Сп. 410. Ар. 39.
4. Відкриття виставки Миколи Глуценка. *Діло*. Львів, 1935. Ч 29 (13.927). С.1.
5. Глуценко Микола Петрович, графіка паризького періоду. Каталог виставки творів з колекції родини Брей: кат. вист. / упоряд. Н. Брей; виставковий зал «Антик-Центр». Київ: 2009. 47 с.
6. Глуценко Микола. Живопис. Графіка: кат. роб. / упоряд. Л. Бонщенко. Музейні вернісажі. Луганськ: Поліпринт, 2005. № 1. 38 с.
7. Диченко І. З архіву Миколи Глуценка. *Всесвіт*. Київ: Радянський письменник 1978. №12. С. 177–178.

8. Дорогами мандрів: каталог виставки відреставрованих і досліджених творів Миколи Глушенка з фондів НХМУ / упоряд. І. Демидчук-Демчук [та ін.]; Київ. НХМУ: 2009. 151 с.
9. Каталог виставки сучасної української графіки: кат. вист. / упоряд. П. Ковжун. Львів: АНУМ, 1932. С. 8.
10. Каталог Микола Глушенко: кат. / ред. П. Ковжун. Львів: АНУМ, 1935. 11с.
11. Комплект листівок М. П. Глушенко / ред. Івашиніна. Київ: Книжкова фабрика «Жовтень», 1961. 21 с.
12. Микола Глушенко: кат / упоряд. І. Верба. Київ: Поліграфкнига, 1976. 32 с.
13. Микола Петрович Глушенко. Виставка живопису і графіки: каталог до 40-річчя творчої діяльності / Київ, Державне видавництво образотворчого мистецтва та музичної літератури УРСР, 1962. 31 с.
14. Миколай Глушенко: виставка: живопис, графіка, скульптура, художня фотографія: каталог. / упоряд. І. Верба; Київ. Спілка художників УРСР. Київ: Поліграфкнига, 1976. 21 с.
15. Рудницький М. Безжурний, легкий птах. *Діло*. Львів, 1935. № 37 (13. 935). С. 4–5.
16. Указ президії і Верховної ради УРСР. 9 березня 1964 р. ЦДАМЛМ України (Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 581 Оп. 2 Т.2. Сп. 410. Ар. 37.
17. Хроніка Радянської України. Виставка творів маляра Глушенка. *Діло*. Львів, 1938. №. 277а (15. 078). С. 7.

REFERENCES

1. Vytiah z nakazu № 113 po Spiltsi khudozhnykiv Ukrainsoi RSR, shchodo oholoshennia podiaky kyivskym khudozhnykam zastupnykom holovy pravlinnia Spilky khudozhnykiv URSR V. Borodai. 3 lystopada 1960 r. [Excerpt from order No. 113 of the Union of Artists of the Ukrainian SSR, regarding the announcement of gratitude to Kyiv artists by the deputy chairman of the board of the Union of Artists of the Ukrainian SSR V. Borodai. November 3, 1960], CSAMLA of Ukraine (the Central state archive-museum of literature and art of Ukraine). St. 581. D. 2 V.2. C. 410. Sh. 30 [in Ukrainian].
2. Vytiah z nakazu № 953-K Ministra Kul'tury URSR R. Babiichuka pro vidznachennia chleniv Ekspozytsiinoi komisii Respublikans'koi khudozhn'oi vystavky «Radians'ka Ukraina». 13 zhovtnia 1960 r. [Excerpt from Order No. 953-K of the Minister of Culture of the Ukrainian SSR R. Babiychuk on awarding the members of the Exposition Commission of the Republican Art Exhibition "Soviet Ukraine". October 13, 1960], CSAMLA of Ukraine (the Central state archive-museum of literature and art of Ukraine). St. 581. D. 2 V.2. C. 410. Sh. 31 [in Ukrainian].
3. Vytiah z protokolu № 24 zasidannia Biuro po Kyivs'kii oblasti pry pravlinni Spilky khudozhnykiv Ukrain'skoi RSR pro oholoshennia Podiaky khudozhnykam hrafikam za uchast' u stvorenni vystavok estampiv do 150 richchia z dnia narodzhennia T. H. Shevchenka, holova zasidannia V. Shatalin. 15 travnia 1964 r. [Excerpt from the protocol No. 24 of the meeting of the Bureau for the Kyiv region under the board of the Union of Artists of the Ukrainian SSR on the announcement of Thanks to graphic artists for their participation in the creation of exhibitions of prints for the 150th anniversary of the birth of T.G. Shevchenko, chairman of the meeting V. Shatalin. May 15, 1964], CSAMLA of Ukraine (the Central state archive-museum of literature and art of Ukraine). St. 581. D. 2 V.2. C. 410. Sh. 39 [in Ukrainian].
4. Vidkryttia vystavky Mykoly Hlushchenka [Opening of Mykola Hlushchenko's exhibition]. *Dilo*. Lviv, 1935. Nr 29 (13.927), pp. 1 [in Ukrainian].
5. Hlushchenko Mykola Petrovych, hrafika paryz'koho periodu. Katalog vystavky tvoriv z koleksii rodyny Brei [Mykola Petrovych Hlushchenko, graphics of the Paris period. Catalog of exhibitions of works from the collection of the Bray family]: cat. exh. / ed. N. Brei; exhibition hall «Antyk-Tsentr». Kyiv: 2009. 47 pp. [in Ukrainian].
6. Hlushchenko Mykola. Zhyvopys. Hrafika [Mykola Hlushchenko. Painting. Graphics]: cat. works / cataloguer L. Bonshchenko. Muzeini vernisazhi. Luhansk: Poliprynt, 2005. Nr. 1. 38 pp. [in Ukrainian].
7. Dychenko I. Z arkhivu Mykoly Hlushchenka [From the archive of Mykola Hlushchenko]. *Vsesvit*. Kyiv: Radianskyi pysmennyk 1978. Nr. 12. P. 177–178 [in Ukrainian].
8. Dorohamy mandriv [Traveling the roads]: the catalog of the exhibition of restored and researched works of Mykola Hlushchenko from the funds of the NAMU / comp. I. Demydchuk-Demchuk; Kyiv. NAMU: 2009. 151 pp. [in Ukrainian].
9. Katalog vystavky suchasnoi ukrainskoi hrafiky [Catalog of the exhibition of modern Ukrainian graphics]: cat. exh. / ed. P. Kovzhun. Lviv: AIUA, 1932. P. 8. [in Ukrainian].
10. Katalog Mykola Hlushchenko [Catalog Mykola Hlushchenko]: cat. / ed. P. Kovzhun. Lviv: ANUM, 1935. 11 pp. [in Ukrainian].
11. Komplekt lystivok M. P. Hlushchenko [A set of postcards by M. P. Hlushchenko] / ed. Ivashynina. Kyiv: Book factory «Zhovten», 1961. 21 pp. [in Ukrainian].
12. Mykola Hlushchenko [Mykola Hlushchenko]: cat / ed. I. Verba. Kyiv: Polihrafknyha, 1976. 32 pp. [in Ukrainian].
13. Mykola Petrovych Hlushchenko. Vystavka zhyvopysu i hrafiky [Mykola Petrovych Hlushchenko. Exhibition of paintings and graphics]: catalog for the 40th anniversary of creative activity / Kyiv, State publishing house of fine arts and musical literature of the Ukrainian SSR, 1962. 31 pp. [in Ukrainian].
14. Mykolai Hlushchenko: vystavka: zhyvopys, hrafika, skulptura, khudozhnia fotohrafia [Mykolay Hlushchenko: exhibition: painting, graphics, sculpture, artistic photography]: cat. / ed. I. Verba; Kyiv. Union of Artists of the Ukrainian SSR. Kyiv: Polihrafknyha, 1976. 21 pp. [in Ukrainian].
15. Rudnytskyi M. Bezzhurnyi, lehkyi ptakh [Carefree, easy bird]. *Dilo*. Lviv, 1935. Nr. 37 (13. 935). P. 4–5 [in Ukrainian].
16. Ukaz prezydii i verkhovnoi rady URSR. 9 bereznia 1964 r [Decree of the Presidium and Supreme Council of the Ukrainian SSR. March 9, 1964]. CSAMLA Ukrainy (the Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine). St. 581. D. 2 V.2. C. 410. Sh. 37 [in Ukrainian].
17. Khronika Radianskoi Ukrainy. Vystavka tvoriv maliara Hlushchenka [Chronicle of Soviet Ukraine. Exhibition of works by the artist Hlushchenko]. *Dilo*. Lviv, 1938. Nr. 277a (15. 078). P. 7 [in Ukrainian].